

TIẾP NHẬN VĂN HỌC

(2 tiết)

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

- Nắm được ý nghĩa, nhu cầu, quá trình và quy luật tiếp nhận văn học.
- Có ý thức chủ động, tự giác trong hoạt động tiếp nhận văn học.

II – NHỮNG ĐIỂM CẦN LƯU Ý

1. Về nội dung

a) Tiếp nhận văn học là một vấn đề lí luận rất quan trọng và lí thú. Mặc dù hoạt động tiếp nhận đã có từ xưa, nhưng lí luận tiếp nhận thì mới bắt đầu được nêu ra từ những năm sáu mươi thế kỉ XX ở phương Tây. Từ năm 1986, lí luận này đã được đưa vào giáo trình của Đại học Sư phạm và từ năm 1992 đã được đưa vào Chương trình THPT. Lí luận tiếp nhận giúp chúng ta hiểu các quy luật của tiếp nhận văn học, hiểu vai trò quan trọng của tính năng động chủ quan của người đọc, giúp giải thích tại sao người ta lại hiểu khác nhau về một tác phẩm, hiểu được quá trình tiếp nhận không có điểm dừng. Từ đó mà có thái độ dân chủ đối với tiếp nhận văn học, khiêm tốn lắng nghe những cách tiếp nhận khác nhau, phân tích để tìm cách hiểu tốt nhất.

b) Do đặc trưng của văn học là sản phẩm sáng tạo bằng trí tưởng tượng để biểu đạt ý nghĩa cho nên việc tiếp nhận mới có các tính chất trên ; còn đối với các tác phẩm khoa học, đặc biệt là khoa học tự nhiên (ví dụ : vật lí, sinh học,...) thì người đọc phải đọc một cách khách quan, tuân thủ các quy tắc khoa học thì mới tiếp nhận được.

c) Thực tế tiếp nhận văn học khá phong phú. Chỉ riêng việc tiếp nhận đối với tác phẩm văn học trong nhà trường cũng có nhiều cách hiểu khác nhau, nhiều cuộc tranh luận. GV nên phân tích cho HS thấy đâu là cách hiểu khác nhau, đâu là cách hiểu đúng và cách hiểu sai. Hiểu sai là cách hiểu không phù hợp với cách biểu đạt của văn bản.

2. Về phương pháp

Để dạy học tốt bài lí luận văn học này, GV nên thường xuyên kết hợp lí luận với thực tế đọc văn trong nhà trường, đặc biệt là thực tế đọc - hiểu khác nhau khi giải thích ý nghĩa của các chi tiết, hình ảnh, câu văn và cả tư tưởng của tác phẩm ; chỉ có kết hợp với các ví dụ sinh động thì bài dạy học của GV mới hấp dẫn và giàu sức thuyết phục.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

Hoạt động 1. Tìm hiểu ý nghĩa, nhu cầu và quá trình của tiếp nhận văn học

1. GV nêu câu hỏi : Tiếp nhận văn học là gì ? Vì sao người đọc phải tiếp nhận văn học ? Tiếp nhận văn học có cần thiết không ?

– Tiếp nhận là hoạt động nắm bắt thông tin. Không tiếp nhận thì không hưởng thụ được văn học.

– Vậy tiếp nhận là gì ? – Là hoạt động biến văn bản thành thế giới hình tượng sinh động mang ý nghĩa trong tâm trí của người đọc. Yêu cầu HS nêu ví dụ.

2. Nhu cầu tiếp nhận văn học của người đọc

GV nêu câu hỏi : Vì sao mọi người đọc sách văn học ? Đọc sách văn học để nhằm mục đích gì ? Cho HS nêu các mục đích khác nhau. GV hệ thống hoá theo kiến thức trong SGK.

3. Quá trình tiếp nhận văn học

GV nêu câu hỏi : Quá trình tiếp nhận bắt đầu từ đâu và kết thúc ở đâu ? Cho HS phát biểu. GV chốt lại hai ý :

– Từ đọc văn bản đến khi có được điều tâm đắc, nắm bắt được ý nghĩa.

– Quá trình tiếp nhận các tác phẩm lớn khá lâu dài, không kết thúc. Ví dụ : tiếp nhận *Truyện Kiều* của Nguyễn Du.

Hoạt động 2. Tìm hiểu những quy luật cơ bản của tiếp nhận văn học

1. Vai trò chủ động, tích cực của người đọc

GV nêu câu hỏi : Muốn đạt mục đích tiếp nhận thì người đọc phải làm gì ? Vai trò tích cực, chủ động của người đọc thể hiện như thế nào ? Hãy tự trình bày quá trình tham gia đọc tác phẩm một cách cụ thể. Vì sao người đọc buộc phải tích cực tham gia đồng sáng tạo ? Người đọc đến với tác phẩm bằng tình cảm đón đợi và

tích cực chờ đợi. Vì sao người đọc phải giải thích các biểu hiện, chi tiết trong tác phẩm ? Đó là vì người đọc muốn nắm bắt ý nghĩa toàn bộ của tác phẩm. Họ đòi hỏi sự thông suốt, sự hợp lí và tạo ra "văn bản hợp lí" của mình.

2. Tính chủ quan và khách quan trong việc tiếp nhận tác phẩm

GV hỏi : Tính chủ quan của người đọc biểu hiện ở những mặt nào ? (Ở những khuynh hướng, thị hiếu, năng lực vốn có của người đọc và ở những điều thích thú, sự phát hiện riêng của họ). Vì sao có thể nói, mỗi người đọc có khả năng tạo ra một "dị bản" của tác phẩm ? (Bởi vì mỗi người đọc có thể có những cách giải thích riêng về câu chữ, về cách hiểu ý nghĩa tượng trưng, khái quát của hình tượng, có cách liên tưởng, liên hệ với một số tác phẩm đã đọc, cho nên văn bản được đọc đã có những dấu hiệu khác so với nguyên bản, trở thành một "dị bản").

GV nêu câu hỏi : Khi đọc, người đọc bị ràng buộc bởi những yếu tố gì ?

Đó là sự biểu hiện khách quan của văn bản (như ngôn từ, thể loại), tính chỉnh thể (tính liên kết, tính toàn vẹn không thể cắt xén), hệ thống của nó (quan hệ của các yếu tố như lời văn, nhân vật, hoàn cảnh, ngữ cảnh). Tuân thủ tính chỉnh thể, hệ thống của văn học làm cho tiếp nhận có tính khách quan, các "dị bản" dù khác nhau vẫn có sự thống nhất với văn bản. (GV có thể lấy ví dụ về tiếp nhận một tác phẩm. Chẳng hạn, các bài *Đáy thôn Vĩ Dạ*, *Tống biệt hành*, tuy có hiểu khác nhau một số chi tiết, nhưng trên nét lớn, vẫn được hiểu giống nhau).

3. Tác động qua lại giữa người đọc và tác phẩm

GV nêu câu hỏi :

– Việc tiếp nhận văn học làm người đọc thay đổi như thế nào ? (Có hai sự thay đổi : thứ nhất, thay đổi về tư tưởng, tình cảm ; thứ hai, thay đổi trong "tâm đón nhận", tức là thay đổi trong năng lực, thói quen, thị hiếu thưởng thức văn học).

– Người đọc đem đến cho tác phẩm những gì ? (GV sau khi gợi ý cho HS phát biểu, có thể khẳng định : Người đọc trong điều kiện tốt nhất, có thể đem đến cho tác phẩm một ngữ cảnh, và do đó đem đến một cách hiểu, góp phần phát hiện một điều gì mới mẻ. Trong lịch sử tiếp nhận, người đọc đem lại cho tác phẩm sự sống. Trong quá trình sáng tác, người đọc là yếu tố mà nhà văn không thể bỏ qua).

Trả lời hai câu hỏi đó nhằm giúp HS hiểu được tác động qua lại giữa người đọc và tác phẩm văn học.

Hoạt động 3. Luyện tập, củng cố

1. Trả lời Câu hỏi 1.

2. Trả lời Câu hỏi 2.

3. "Độc nhầm" có phải là hiện tượng thường gặp trong quá trình tiếp nhận văn học không ? Có thể khắc phục "độc nhầm" như thế nào ?

4. Trả lời Câu hỏi 4.

Phương pháp chung của bài học là GV nên nêu câu hỏi, gợi ý cho HS trao đổi, nêu thắc mắc, thảo luận để hiểu bài học một cách chủ động.

IV – TÀI LIỆU THAM KHẢO

– Lê Bá Hán, Trần Đình Sử, Nguyễn Khắc Phi (đồng Chủ biên), *Từ điển thuật ngữ văn học*, bản bổ sung, chỉnh lí, Sdd.

– Phương Lưu (Chủ biên), *Lí luận văn học*, tập 1 : *Văn học, nhà văn, bạn đọc*, Sdd.

– Trần Đình Sử (Chủ biên), *Giáo trình lí luận văn học*, tập 1, NXB Đại học Sư phạm, H., 2004.